

personality through the non-categorical statements in academic medical writing. Non-categoricity is considered to be an inherent culture-specific characteristics of present-day Anglo-American written scientific communication. So, the paper is aimed to reveal the structure, semantics as well as pragmatics typical for the non-categorical statements of the Introduction which is an obligatory segment in the structure of the journal research papers. Linguistic means used to express the modality of verity, reliability, and probability are the subject of investigation.

УДК 81'44(811.161.2+811.111):81'373

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ НАВКОЛОЯДЕРНОЇ ЗОНИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ СИГНІФКАТУ *МУДРІСТЬ* В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Крижановська Т.Б.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
ім. В. Винниченка*

У сучасній лінгвістиці проблеми семантики набули першочергового значення у зв'язку з необхідністю розкриття закономірностей функціонування мовних одиниць у процесі комунікації. Найголовнішими проблемами сучасної лексичної семантики є природа поняттєвої сторони слова, характер відображення пізнавального змісту в мовних одиницях, семантичні основи вживання і сполучування слів. У науці про мову відбувається переосмислення нагромаджених раніше фактів, перегляд існуючих концепцій про природу мовних одиниць, пошуки нового підходу до проблем значення і смислу в мові.

У руслі проблеми взаємодії мови і мислення, мови і культури, етнолінгвістики здійснюються дослідження змістової сторони лексичних одиниць на контрастивно-типологічному рівні (М. Кочерган, А. Лучик, М. Толстой, М. Фабіан, Н. Панфілова та ін.). Мовні явища при цьому розглядаються у тісному зв'язку, у зіставленні з іншими мовами. Саме завдяки зіставному аспекту досліджень стає можливим виявлення чисельних явищ, що залишалися поза увагою лінгвістів під час вивчення рідної мови. А. Ісаченко наголошує на тому, що «послідовне зіставлення двох мов дозволяє представити структуру обох мов з більшою наочністю» [3, с. 279].

Оскільки рівень культури будь-якого суспільства впливає на розвиток мови, в якій зосереджуються знання народу і яка є основною формою вираження національної культури та її існування, то, на думку А. Лучик, «висновки про те, що певній одиниці окремої мови відповідає інша одиниця іншої мови, без з'ясування

особливостей внутрішньої організації кожного такого елемента та виявлення особливостей його співвідношення з фактами об'єктивної дійсності будуть не тільки не повними, а й можуть засвідчувати неточності» [8, с. 152]. Уникнути таких проблем допомагає метод компонентного аналізу, який допомагає висвітлити інформацію, яку несе в собі мовний елемент [8].

Метод компонентного аналізу являє собою метод дослідження змістової сторони значущих одиниць мови і має на меті розкладання значення на мінімальні семантичні компоненти.

За останні роки у лінгвістичній літературі з'явилося багато робіт, присвячених різним проблемам компонентного аналізу, до яких належать дослідження Ю. Апресяна, І. Арнольд, Р. Гінсбурга, Ю. Караулова, А. Лучик, Е. Меднікової, О. Селіверстової, І. Стерніна, М. Фабіан, Дж. Катца, Дж. Фодора, Ю. Найди та інші.

Прибічники цього методу розглядають лексику будь-якої мови як набір значущих одиниць, що утворюють систему, і висувають гіпотезу, що значення кожної одиниці мови складається із семантичних компонентів (сем). При цьому необхідною умовою є дослідження закритих лексичних підсистем, що виділяються на основі певного семантичного критерію. Як зазначає А. Кузнецов, саме дотримання цієї умови «дає можливість.. виявити характерні особливості і відмінності в семантиці різних мов» [6, с. 61].

На думку М. Кочергана, важливим для компонентного аналізу є встановлення структурної організації сем, «тобто місця і ваги кожної семи в компонентній (семній) структурі значення, оскільки простий перелік сем не дає вичерпного уявлення про смисловий зміст значення слова, який залежить також від структурної організації сем, їх способу групування, тобто від місця кожної семи в структурі значення...» [4, с. 386].

Вивчення лексичної семантики у різних аспектах пов'язане з великою кількістю проблем через специфічність самого предмета вивчення – значення слова.

Між значенням і поняттям чіткої межі не існує. Поняття як одна з вищих форм відображення дійсності формуються на базі уявлення. Вони відображають найбільш загальні і, разом з тим, найбільш суттєві ознаки предмета чи явища. Значення, у свою чергу, є відображення предмета чи явища у свідомості людини, яке входить до структури слова у якості так званої внутрішньої форми. На думку А. Уфімцевої, поняття є сталим для носіїв певної мови, а значення може варіюватися [13].

Поняттю зіставляється сигніфікат слова, який може бути відбиттям у свідомості певних чи інтуїтивних ознак. У сфері матеріального сигніфікату протиставляється денотат – предмет дійсності, який позначається лексичною одиницею [15]. Досі не існує однозначної думки щодо існування денотата у абстрактних іменників, до яких належить і лексема *мудрість*, оскільки предметні слова спрямовані на навколишній світ, а абстрактні – на мислення людини [1].

Ю. Степанов стверджує, що визначенням денотатів абстрактних слів є застосування понять, що вже існують [12]. Тому їхнім денотатом буде клас однотипних ситуацій, об'єднаних на основі певних ознак [7].

Будучи ядром значення, сигніфікати слів складаються у систему, внаслідок чого і слова, що позначають відповідні денотати, формують лексико-семантичні поля чи групи.

Співвіднесення слова з предметом об'єктивної дійсності через понятійну одиницю [10] є одним із найпоширеніших принципів обробки лексичної семантики. Щоб зрозуміти значення слова, треба зрозуміти поняттєвий фон, що породжує концепт, закодований у цьому слові [14]. Як зазначає М. Кочерган, семантичний принцип сприяє розкриттю максимально широкої сукупності системно зумовлених структурних характеристик мови, що проливає світло на взаємовідношення мови і мислення [5]. Саме за допомогою компонентного аналізу (далі – КА) створюються визначальні для носіїв певної мови семантичні поля.

У пропонованому дослідженні під терміном лексико-семантичне поле розуміємо складну систему, члени якої, незалежно від їхньої частиномовної належності, є парадигматично пов'язаними і мають у своєму складі інтегративну семантичну ознаку. Ядерні центри формуються найуживанішими семами, які у мові є одночасно і лексемами і очолюють ці центри [9, с. 260].

Отже, метою даної статті є дослідження навколоядерної зони лексико-семантичного поля (далі – ЛСП) сигніфікату *мудрість* в українській та англійській мовних картинах світу та виявлення їхніх як спільних, так і відмінних рис.

Матеріалом слугують лексичні одиниці, відібрані методом компонентного аналізу із Словника української мови в 11-ти томах [16] та The Oxford English Dictionary: 12 volumes [17], а також семи, що утворюють їхню внутрішню організацію.

Сигніфікат *мудрість* є загальнолюдським поняттям. Як зазначає В. Топоров, слово „Софія” – мудрість належить до складу ключових та основних у європейській та близькосхідній духовній культурі протягом останніх тисячоліть” [12, с. 132]. У релігії та філософії *мудрість* тлумачиться як різновид свідомості, яка є підпорядкованою завданням засвоєння норм та правил праведного життя. У раціональному розумінні *мудрість* виступає архаїчною формою духовно-практичного засвоєння світу, якій притаманні етична духовність та причетність до вищих життєвих цінностей. Тут мудрість розуміється як сукупність неординарних способів буття, життя та стосунків зі світом і включає в себе здатність не тільки вирішувати проблеми, а й уникати їх, розуміти природу речей, усвідомлювати та систематизувати знання та вчитися на своєму досвіді та досвіді і помилках інших людей. Отримання мудрості залежить лише від самої людини, від її вміння приймати правильні рішення та застосовувати досвід на практиці.

Оскільки, як свідчить досліджуваний матеріал, уявлення українців та англійців про *мудрість*, її сутність і зв'язок із людиною склалися відповідно до способу життя, умов навколишнього світу та знайшли втілення в певних образах, які найбільше відповідали особливостям світосприйняття двох народів, то це не

могло не позначитися на вербальному вираженні зазначеного сигніфікату в мовах. Дослідивши та проаналізувавши внутрішню організацію лексичних одиниць на позначення сигніфікату *мудрість*, ми виявили, що саме завдяки цим факторам членування ЛСП на ядерну, навколоядерну та периферійну зони відбувається не симетрично.

Семний аналіз словникових дефініцій та дослідження системних зв'язків між одиницями поля дозволили встановити спільні та відмінні риси у лексичному вираженні *мудрості*. Основна відмінність полягає у якісному показнику полів.

Навколоядерну зону ЛСП сигніфікату *мудрість* в українській мові складають мікрополя із центрами *життя, пізнання, практика, навик, навчання, дійсність, уміння, набувати, відомості, сприймати та обізнаність*.

Навколоядерну зону ЛСП сигніфікату *мудрість* в англійській мові складають 11 мікрополів із центрами *truth (істина), judgment (судження), opinion (думка), thought (думка), information (відомості), reason (аргумент), feeling (відчуття), intellectual (розумовий), experience (досвід), intellect (розум) та learning (учіння)*.

Одним із центральних понять при дослідженні сигніфікату *мудрість* в українській та англійській мовах є поняття **навчання** як цілеспрямований вид діяльності, що має на меті отримання та засвоєння певних знань, умінь та навичок для реалізації їх на практиці.

Англійське мікрополе *learning* характеризується більш складною структурою, оскільки сюди входять одинадцять лексичних одиниць: **art** (знання), **scholar** (вчений), **science** (наука), **smart** (розумний), **solid** (міцний), **knowledge** (знання), **wisdom** (мудрість) та ін. Вони перебувають між собою в еквіполентних опозиціях і характеризуються 215 семами.

Натомість до складу українського мікрополя *навчання* входить лише дві лексеми: **знання** та **освіта**, внутрішню організацію яких складають 37 семантичних компонента. Як свідчить досліджуваний матеріал, така розбіжність є результатом того, що українські еквіваленти англійських складників зазначеного мікрополя входять до складу інших мікрополів ЛСП сигніфікату *мудрість*.

Отже, лише навчаючись, людина удосконалюється та отримує можливість зрозуміти раніше невідомі чи маловідомі явища, процеси. Тут певним мірилом та еталоном служить знання, адже саме від сукупності всіх знань, вмінь і навичок залежить, чи отримає людина мудрість.

Лексична одиниця **знання** входить до складу мікрополя *навчання* (англ. *learning*). Семами 'обізнаність' (англ. 'awareness') та 'відомості' (англ. 'facts') зазначена лексема маніфестує результат процесу навчання. Пор.: *Книжечки Ваші* [Нечуя-Левицького], - *дорогий подарунок, - дістав і прочитав. Яка прекрасна мова!.. Яке знання народних звичаїв, народного життя* (М. Коцюбинський); *The teacher's comments are designed to help improve your knowledge and understanding* (MED). Проте у внутрішній організації лексичних одиниць **знання** та **knowledge** наявні і диференційні семи. Так, завдяки семі 'пізнання' українська мовна одиниця розкриває значення вивчення дійсності у всіх її проявах: *Проходила година, дві, і він знову сідав за книжки, бо молодий гарячий мозок прагнув знань, і це прагнення*

стало його другою натурою, проти якої він уже нічого не міг зробити (Г. Тютюнник). Сема 'erudition' англійської лексеми **knowledge** висвітлює начитаність, обізнаність, глибину засвоєння знань та вміння використовувати їх на практиці: *Solicitors should possess detailed **knowledge** of certain aspects of the law (MED)*.

Найкращим вчителем та джерелом набуття знань і досвіду, а разом з ними і мудрості, є життя. Це період, що дається людині і для їхнього вдосконалення та осмислення свого буття. Тож на семантичному рівні у навколоядерній зоні ЛСП сигніфікату *мудрість* в українській мові виявляємо мікрополе *життя*, до складу якого входить дев'ятнадцять лексичних одиниць, які об'єднані між собою еквіполентними опозиціями та характеризуються 104 семантичними компонентами: **буття, добро, доля, досвід, духовний, душа, життєвий, існування, моральний, основа, перевіряти, послідовний, практика, призначення, пристосуватися, реалізовувати, світогляд, щастя, смерть**. Лексеми **буття** та **існування** у системі мови виступають ідеографічними синонімами. Спільна сема 'життя' висвітлює наявність чогось у дійсності. Проте диференційні семи 'матерія' та 'природа' розкривають значення об'єктивної реальності, що існує поза свідомістю людини. Пор.: *Вірю я в правду свого ідеалу, і коли я тую віру зламала, віра б зламалась у власне життя, в вічність матерії, в світа **буття*** (Л. Українка); *Робота лежить, а я мучуся бездіяльністю.. От вам.. опис мого **існування*** (М. Коцюбинський).

Спільна сема 'задоволення' є інтегративною в еквіполентній опозиції, яку утворюють лексичні одиниці **добро** та **щастя**. Диференційні семи 'певний', 'становище' та 'обставини' лексеми **добро** виражають стан та відчуття людини за певних обставин, а семантичні компоненти слова **щастя** 'найвищий', 'цілковитий' свідчать про стан задоволення життям у цілому. Пор.: *Капітан.. був якийсь розслаблений зовні, а зсередини так і світився від **щастя*** (П. Загребельний); *Сідайте, щоб усе **добре** сідало* (Приказка).

Загалом поняття **добра** дуже тісно пов'язане з поняттям *мудрості*. СУМ дає наступне визначення добра: „**Добро** – усе позитивне в житті людей, що відповідає їх інтересам, бажанням, мріям; благо” [16]. Люди, живучи та набуваючи досвіду, повинні чинити лише добрі справи, як це зазначено в Біблії. Лише маючи знання, досвід та добро в серці, людина може здобути мудрість.

Мікрополе *life* (життя) в системі ЛСП сигніфікату *мудрість* в англійській мові належить до периферійної зони. Сюди входить одинадцять мовних одиниць, що характеризуються 210 семами: **conduct** (поведінка), **death** (смерть), **development** (розвиток), **education** (освіта), **existence** (існування), **to exist** (існувати), **experience** (досвід), **serious** (серйозний), **truth** (істина), **wisdom** (мудрість), **religion** (релігія).

І українське, і англійське мікрополя містять лексичну одиницю **смерть** (англ. **death**), яка у системі мови є антонімом слова **життя** (англ. **life**). Отримуючи мудрість, людина отримує життя, а хто цурається мудрості, шкодить своїй душі та помирає безславно: „...хто знайшов мене, той знайшов життя, і отримає благодать від Господа; А хто грішить проти мене, шкодить душі своїй: всі, хто ненавидить

мене, люблять смерть” [2, с. 35-36]. Тож про смерть не треба думати, думати треба про життя та порятунок душі. Ідучи праведним шляхом та здобуваючи мудрість, людина може не боятися за свою душу.

У внутрішній організації зазначених лексичних одиниць спостерігаємо семантичну симетрію, оскільки основним значенням слів є припинення існування чогось живого. Про це свідчать семантичні компоненти ‘припинення’ (англ. ‘*termination*’) та ‘існування’ (англ. ‘*existence*’). Пор.: *O hell! What have we here? A carrion death, within whose empty eye There is a written scroule* (W. Shakespeare); *Не дає Бог смерті* (СУМ). Проте українська лексема, завдяки семі ‘небажане’, висвітлює значення чогось неприємного, дуже поганого, у той час як англійська лексична одиниця семантичним компонентом ‘*killing*’ маніфестує кримінальний злочин позбавлення людини життя. Пор.: *He had five deaths on his conscience* (MED); *Для мене це смерть чекати на його повернення* (СУМ).

В українському мікрополі *життя* фіксується також лексична одиниця на позначення одного із центральних понять релігії, такого, як **душа**. Характерною рисою внутрішньої структури цієї лексичної одиниці виступає вказівка на відмінність людини від тварини та безсмертність, що маніфестується семантичними компонентами ‘*безсмертна*’, ‘*відрізняє*’. Це саме поняття в англійській мові виражає лексична одиниця **Spirit**, яка входить до ядерної зони ЛСП сигніфікату *мудрість* і містить семи ‘*in contrast to*’, ‘*surviving*’, ‘*after death*’. Наявність у тлумаченнях зазначених одиниць сем ‘*психічний*’, ‘*внутрішній*’, ‘*почуття*’, ‘*переживання*’, ‘*the senses*’, ‘*emotional*’, ‘*feelings*’ свідчить не лише про релігійний відтінок значень, а й про внутрішню характеристику особистості. Відмінність полягає у тому, що, наприклад, лексема **Spirit** також вживається і на позначення Бога як творця (‘*the Deity*’, ‘*creative*’, ‘*essential*’). Пор.: *The informing Spirit of God which prompts the works and quickens the faith* (OED); *Моя душа палала, а інтелект вишкрібав всі знання* (СУМ). З цього витікає, що в даному випадку лексична одиниця англійської мови характеризуються ширшим значенням, аніж її український відповідник.

Отже, вивчення навколоядерної зони ЛСП сигніфікату *мудрість* в українській та англійській мовах показало, що основна розбіжність полягає у якісному показнику, оскільки центри мікрополів не збігаються. Це пояснюється різною структурою ЛСП зазначеного сигніфікату, на яку впливає відмінний світогляд та культура носіїв досліджуваних мов. Подальший аналіз дозволить більше заглибитись у сутність сигніфікату *мудрість* та виявити зв’язки між лексичними одиницями, які його вербалізують.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений / Оценка, событие, факт / Н.Д. Арутюнова / Отв. ред. Г.В.Степанов; АН СССР, Ин-т языкознания. – М.: Наука, 1988 – 338 с.

2. Біблія // Книги святого письма старого й нового заповіту. – К.: Об'єднання біблійних товариств, 1990. – 1259 с.
 3. Исаченко А.В. Сопоставительное изучение как особая лингвистическая дисциплина / А.В. Исаченко // Сб. «Вопросы преподавания русского языка в странах народной демократии». – М.: Изд. АПИ РСФСР, 1961. – С. 279
 4. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник. Видання 2-ге, виправлене і доповнене / Михайло Петрович Кочерган. - К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 464 с.
 5. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.
 6. Кузнецов А.М. От компонентного анализа к компонентному синтезу. – М.: Наука, 1986. – 126с.
 7. Левицький В.В. К вопросу о структуре лексического значения / В.В. Левицький // Значение и его варьирование в тексте: Сб. науч. тр. / Отв. ред. И.В. Сентенберг. – Волгоград: ВГПИ им. А.С. Серафимовича, 1987. – С. 36 – 46.
 8. Лучик А.А. Семантика прислівникових еквівалентів слова української і російської мов / Алла Анатоліївна Лучик. – К. : Довіра, 2001. – 218 с.
 9. Лучик А.А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць / А.А. Лучик // Сучасні дослідження з іноземної філології: Збірник наукових праць. – Вип. 7. – Ужгород: ТОВ «Папірус – Ф», 2009. – С. 258 – 262.
 10. Пешак М.М. Нариси з комп'ютерної лінгвістики / Марія Михайлівна Пешак / НАН України, Укр.мовно-інф.фонд. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 199с.
 11. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Просвещение, 1975 – 271 с.
 12. Топоров В.Н. Исследования в области балто-славянской духовной культуры / Владимир Николаевич Топоров. – М., 1994.
 13. Уфимцева А.А. Лексическое значение: Принцип семиологического описания лексики / Анна Анфилофьевна Уфимцева / Отв. редактор Ю.С. Степанов; АН СССР, Ин-т языкознания. – М.: Наука, 1986 – 240с.
 14. Frames, Fields and Contracts: New Essays in Semantic and Lexical Organization / ed. By A. Lehrer and E. Kittay. – New York, 1992. – 464 p.
- Лексикографічні праці**
15. Словник української мови: В 11т. – Т. 1 – 11. – К.: Наукова думка, 1970. – 1980 с.
 16. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
 17. The Oxford English Dictionary: 12 volumes. – Volumes 1 – 12 – Oxford, 1969 – 1973.